

ชื่อเรื่อง	เทคนิคการจัดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์
ชื่อ – นามสกุลผู้นำเสนอ	นางสาวพรรษา คล้ายชม นางสาวพินดา กนกสิงห์
หน่วยงาน	วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัย
การจัดการความรู้ด้าน	การจัดการความรู้สำหรับนักศึกษา
เบอร์โทรศัพท์มือถือ	064-3232198 093-1647587
E-mail address	Phanidakanoksing@gmail.com pansa.1234loveklaichom@gmail.com

บทสรุป

การจัดการความรู้เรื่อง เทคนิคการจัดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ จัดทำขึ้นภายใต้ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนากิจการจัดการเรียนการสอนและพัฒนาผู้สำเร็จการศึกษาสอดคล้องกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ไทยแลนด์ 4.0 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมเทคนิคการจัดบันทึกทำรำของครูผู้สอนที่ใช้จัดบันทึกทำรำ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถจดบันทึกทำรำได้ เพื่อจัดทำคู่มือการสอน และเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

การจัดการความรู้เรื่อง เทคนิคการจัดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ เป็นการรวบรวมเทคนิคการจัดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็ก โดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ ตั้งแต่ประวัติเพลงแม่บทเล็กและพื้นฐานองค์ประกอบของนาฏศิลป์ ได้แก่ นาฏยศัพท์ การจดบันทึกทำรำ การอธิบายสัญลักษณ์ของทำรำ การเชื่อมทำรำ การวาดตุ๊กตาสัญลักษณ์ตัวหัวไม้ขีด ประกอบทำรำในแต่ละทำรำเพลงแม่บทเล็ก การอธิบายการแปรแถวของทำรำ

ในการดำเนินการจัดการความรู้เรื่อง เทคนิคการจัดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ เมื่อกลั่นกรองความรู้แล้วจึงจัดทำเป็นคู่มือและสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ E – book ลงบน Facebook ที่เป็นความรู้ที่สามารถเผยแพร่และเข้าถึงได้ง่าย ครูและโรงเรียนต่าง ๆ สามารถนำความรู้ไปใช้ในการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์ได้ และเพื่อเป็นการพัฒนากิจการการศึกษา วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยจะดำเนินการจัดการความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสอนในแขนงต่าง ๆ ให้ครูผู้สอนได้นำองค์ความรู้ไปพัฒนาการสอนและพัฒนาคุณภาพผู้เรียนต่อไป

บทนำ

ในการเรียนการสอนด้านนาฏศิลป์ไทย สิ่งที่มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก คือ การเรียนด้านนาฏศิลป์เป็นการช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของผู้เรียน มีความกล้าแสดงออก เป็นการใช้ท่ารำเพื่อเคลื่อนไหวร่างกายอย่างอ่อนช้อย ซึ่งนาฏศิลป์สามารถแสดงถึงศิลปวัฒนธรรมของชาติได้เป็นอย่างดีและสมควรได้รับการอนุรักษ์สืบต่อไป เพราะนาฏศิลป์นั้นมีคุณค่าจึงจะต้องทำให้ถูกต้องเพื่อเป็นผลดีต่อผู้เรียน ซึ่งอยู่ในวัยที่กำลังพัฒนาความคิด รสนิยม ค่านิยม การเรียนรู้วิชานาฏศิลป์มีความสำคัญทางการศึกษาโดยให้คุณประโยชน์ด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจ พัฒนาความคิดและจิตใจให้เกิดความชื่นชมในศิลปวัฒนธรรมของไทย

การจดบันทึกทำรำนั้นเป็นการบันทึกท่ารำที่ครูผู้สอนได้ถ่ายทอดท่ารำให้กับผู้เรียนในแต่ละเพลง เพื่อเป็นการจดบันทึกท่ารำต่าง ๆ สามารถนำกลับทบทวนท่ารำด้วยตนเองได้ ดังนั้นผู้ที่เรียนด้านนาฏศิลป์ไทยทุกคนจึงจำเป็นต้องจดบันทึกท่ารำที่ได้รับการถ่ายทอดท่ารำจากครูผู้สอน โดยเริ่มที่จดบันทึกประวัติเพลง การวาดตุ๊กตาสัญลักษณ์ตัวหัวไม้ขีดประกอบท่ารำในแต่ละท่า อธิบายท่ารำ การเชื่อมท่ารำ และการแปรแถวเทคนิคการจดบันทึกท่ารำ ที่มาและความสำคัญของการจดบันทึกท่ารำ การอธิบายสัญลักษณ์ของท่ารำ ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนแต่มีสาระสำคัญ มีเกร็ดความรู้ที่ครูผู้สอนได้คิดกลวิธีเพื่อทำให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการสอนแต่ละครั้ง ซึ่งการจดบันทึกท่ารำในแต่ละเพลงเด็กแต่ละคนย่อมมีเทคนิคในการจดบันทึกท่ารำที่แตกต่างกันออกไป จึงหาวิธีการแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนในแต่ละคนให้ได้ ทำให้เกิดการบ่มเพาะความรู้และประสบการณ์ของตนเองจนเกิดเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในคน ซึ่งผู้เรียนแต่ละคนต่างมีความรู้ต่างกัน

องค์ความรู้ของผู้เรียนแต่ละคนมักมีไว้ใช้ในการจดบันทึกท่ารำของตนเองเท่านั้น ทำให้เกิดการจดบันทึกท่ารำที่ไม่ถูกต้องซึ่งเทคนิคการจดบันทึกท่ารำโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์จึงมีความจำเป็นอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถจดบันทึกท่ารำได้อย่างถูกต้องกันทุก ๆ คน

จากความสำคัญของเทคนิคการจดบันทึกท่ารำโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ จึงเห็นว่า องค์ความรู้เหล่านี้จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนซึ่งจะส่งผลดีเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนด้านนาฏศิลป์ไทย และส่งผลดีต่อผู้เรียนในการจดบันทึกท่ารำเพลงต่าง ๆ จึงได้นำเอาเทคนิคการจดบันทึกท่ารำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ ขึ้นมาเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญในการพัฒนาหน่วยงานให้เป็นไปตามประเด็นยุทธศาสตร์ โดยใช้กระบวนการการจัดการจัดความรู้เป็นเครื่องมือที่จะรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ของครูผู้สอนแต่ละคนที่มาถกแถลงและจัดทำเป็นคู่มือการสอนเรื่อง เทคนิคการจดบันทึกท่ารำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอน พัฒนาการเรียนการสอนซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาของหน่วยงานให้บรรลุผลตามประเด็นยุทธศาสตร์ที่ได้กำหนดไว้

คำสำคัญ : เทคนิคการจดบันทึกท่ารำ , เพลงแม่บทเล็ก , ตุ๊กตาสัญลักษณ์

วิธีการดำเนินงาน

ในการจัดการความรู้เรื่อง เทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ ได้ดำเนินการแผนการจัดการความรู้ทั้ง 7 ขั้นตอน ซึ่งมีกระบวนการดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1

การค้นหาความรู้

1. วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยได้มอบหมายให้นักศึกษาชั้นปริญญาตรีปี 2 และเป็นคณะ KM Team ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 เพื่อเป็นผู้ดำเนินงาน ผลักดันให้การจัดการความรู้เป็นไปตามแผนที่กำหนด ประชุมและคัดเลือกประเด็นความรู้
2. คณะทำงานการจัดการความรู้จัดทำแผนการจัดการความรู้ (Knowledge Mapping) เรื่อง เทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีดของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยเพื่อกำหนดรายละเอียด กิจกรรม ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรม ตัวชี้วัดความสำเร็จของกิจกรรม เป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายและ
3. คณะ KM Team ได้จัดการดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงานในการจัดการความรู้เรื่อง เทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีดของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยโดยแบ่งคณะทำงานเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายรวบรวมข้อมูล ฝ่ายประมวลผลข้อมูล และฝ่ายจัดทำเอกสารผู้รับผิดชอบในแต่ละกิจกรรมสำหรับเป็นตัวกำหนดในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้สำเร็จตามที่แผนกำหนด
4. คณะทำงานการจัดการความรู้ดำเนินการคัดเลือกจากบุคลากรภาควิชานาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยที่มีประสบการณ์ในการสอนจดบันทึกทำรำโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีดจำนวน 4 ท่าน

ขั้นตอนที่ 2

การสร้างและแสวงหาความรู้

คณะทำงานการจัดการความรู้ได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์ครูผู้ที่มีประสบการณ์ในการจดบันทึกทำรำโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ตัวหัวไม้ขีดและสอบถามเกี่ยวกับถึงเทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ตัวหัวไม้ขีด โดยใช้แบบสัมภาษณ์และการบันทึกเสียง

1. คณะทำงานการจัดการความรู้ได้สร้างแบบสัมภาษณ์ และลงพื้นที่เพื่อทำการสัมภาษณ์ครูผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านการสอนนาฏศิลป์ไทยเพลงแม่บทเล็กถึงเทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลง แม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีด โดยใช้แบบสัมภาษณ์ เครื่องบันทึกเสียง กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหว กล้องบันทึกภาพนิ่ง ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. นำข้อมูลที่ได้จากครูผู้สอนมาถอดเป็นความรู้ในรูปแบบเอกสาร

3. คณะทำงานการจัดการความรู้ดำเนินการบันทึกทำรำแม่บทเล็ก

ขั้นตอนที่ 3

การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ

1. คณะทำงานการจัดการความรู้นำความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์มาจัดเป็นหมวดหมู่ตามที่ได้กำหนดไว้ใน Knowledge Mapping
2. คณะทำงานการจัดการความรู้ดำเนินการจดบันทึกทำรำเพลง แม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีด
3. คณะทำงานการจัดการความรู้ดำเนินการนำความรู้มาจัดให้เป็นระบบและจัดทำเป็นคู่มือการจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีดของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย

ขั้นตอนที่ 4

การประมวลและกลั่นกรองความรู้

1. นำคู่มือการจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีดของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัยมาตรวจสอบความถูกต้องของตัวอักษร และปรับปรุงภาษาให้เป็นภาษาที่อ่านแล้วเข้าใจได้ง่าย
2. ตรวจสอบความรู้โดยอาจารย์ที่ปรึกษา และคณะ KM Team เพื่อตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่อง พร้อมทั้งให้คำแนะนำ ให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น
3. จัดทำเอกสารให้ครูที่ปรึกษาได้ตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่อง พร้อมทั้งให้คำแนะนำให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ขั้นตอนที่ 5

การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้

1. เผยแพร่ความรู้ผ่านช่องทางที่หลากหลายรูปแบบ ในขั้นตอนการเข้าถึงความรู้ คณะทำงานการจัดการความรู้ได้ดำเนินการจัดทำเอกสารเป็นรูปเล่มคู่มือการจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีดของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัยมอบให้แก่ภาควิชานาฏศิลป์ ห้องสมุดของวิทยาลัย และห้องศึกษาค้นคว้าของระดับปริญญาตรี
2. นำคู่มือการจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีดของวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัยเผยแพร่ทางเว็บไซต์ของวิทยาลัย Facebook ของวิทยาลัย และ Facebook ส่วนตัว

3. แจ้งให้บุคลากร นักเรียน นักศึกษาทราบช่องทางการเข้าถึงองค์ความรู้โดยประชาสัมพันธ์ผ่านทางระบบเสียงตามสายของวิทยาลัย

ขั้นตอนที่ 6

การเข้าถึงความรู้

คณะกรรมการจัดการความรู้ได้ดำเนินการจัดกิจกรรม “พี่สอนน้องบันทึกทำรำ” ให้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และนักเรียนประกาศนียบัตรวิชาชีพปี 1 สาขานาฏศิลป์ไทย โดยการถ่ายทอดความรู้ที่ได้จากการจัดการความรู้ให้แก่รุ่นน้อง และให้รุ่นน้องลงมือบันทึกทำรำ โดยมีคณะกรรมการจัดการความรู้ติดตามประเมินผล เพื่อให้ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และนักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ 1 ซึ่งเป็นผู้รับสอนการจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีด มีการนำไปใช้ปรับปรุงการบันทึกทำรำให้ดีขึ้น ช่วยพัฒนาทักษะและเกิดความมั่นใจในการจดบันทึกทำรำ

ขั้นตอนที่ 7

การเรียนรู้

1. คณะกรรมการจัดการความรู้ได้นำประสบการณ์ในการแบ่งปันความรู้องค์ความรู้เรื่อง
2. การจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีดของวิทยาลัยนาฏศิลป์สุโขทัยให้แก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 และนักเรียนชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพ 1 มาสร้างเป็นนวัตกรรมใหม่ ได้แก่ การจดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาหัวไม้ขีดด้วยโปรแกรม Power point
3. นำนวัตกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ เผยแพร่ทาง Youtube
4. คณะกรรมการจัดการความรู้ติดตามจำนวนผู้เข้าชม นวัตกรรมที่เผยแพร่ทาง Youtube

ผลและอภิปรายผลการดำเนินงาน

การจัดการความรู้เรื่องเทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลง แม่บทเล็ก โดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ เป็นการจัดการความรู้ด้านการเรียนการสอน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อรวบรวมเทคนิคของครูผู้สอนที่จดบันทึกทำรำ
2. เพื่อจัดทำคู่มือเทคนิคเทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลง แม่บทเล็ก โดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์
3. เพื่อเผยแพร่ความรู้เทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลง แม่บทเล็ก โดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์

ผลการดำเนินงาน

จัดการความรู้ เรื่องเทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลง แม่บทเล็ก โดยใช้ตุ๊กตาสัญญลักษณ์ ซึ่งได้ดำเนินการโดยการลงพื้นที่และเก็บข้อมูลของนักศึกษาชั้นปริญญาตรีปีที่ 3 วิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย จำนวน 4 ครั้ง และได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคลากรมาจัดให้เป็นระบบไว้ใน Knowledge Mapping จึงเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีความชัดเจนและนำมาจัดเป็นคู่มือเทคนิคการจดบันทึกทำรำเพลง แม่บทเล็ก โดยใช้ตุ๊กตาสัญญลักษณ์ เพื่อเผยแพร่ให้กับบุคลากรนำไปใช้เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ซึ่งมีผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ประวัติเพลงแม่บทเล็ก

เพลงแม่บทเล็ก เป็นชุดรำชุดหนึ่งที่อยู่ในต้นเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน นารายณ์ปราบนาททุกซ์ ใช้ทำนองเพลงขมตลาด ซึ่งมีลีลาการเอื้อนที่ช้าและนุ่มนวล เหมาะกับกระบวนการรำที่มีความอ่อนช้อยงดงามตามลักษณะการรำของนาฏศิลป์ไทย ที่มีการวางไว้เป็นแบบมาตรฐาน

สำหรับประวัติเพลงแม่บทเล็ก นั้นมีเรื่องเล่าว่าแม่บทเล็กหรืออีกชื่อหนึ่งคือ แม่บทนางนารายณ์ มีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏอยู่ในระบำเบิกโรง ชุดนารายณ์ปราบนาททุก และมีการสืบทอดต่อกันมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ดังปรากฏในกลอนบทละครความพิสดารเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนถึงรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ซึ่งแม่บทเล็ก ถือได้ว่าเป็นแม่แบบของกระบวนการทำในรูปแบบการแสดงของนาฏศิลป์ไทยที่มีหลักฐานว่ามีการสืบทอดกันมาแต่ครั้งโบราณ แต่ในกระบวนการสืบทอดทางการปฏิบัตินั้นไม่ปรากฏผู้สืบทอดกระบวนการรำที่ชัดเจน

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2498 กรมศิลปากรเรียนเชิญท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี มาเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย ท่านเป็นบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทในการประดิษฐ์กระบวนการรำสำหรับการแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรำแม่บทนั้น ท่านได้เรียบเรียง และประดิษฐ์กระบวนการรำประกอบบทขับร้องได้อย่างสอดคล้องเหมาะสม แต่ยังคงทำรำตามรูปแบบมาตรฐานที่สวยงามไว้

รำแม่บท เป็นการรวบรวมทำรำในเพลงช้า เพลงเร็ว ซึ่งเป็นแม่แบบของการฝึกหัดมาเรียงร้อยให้เป็นกระบวนการ โดยการตั้งชื่อทำรำ และผูกเป็นบทกลอน นับเป็นขั้นตอนที่ต่อจากการเรียนเพลงช้า เพลงเร็ว เพื่อให้ผู้เรียนมีความคล่องแคล่ว นอกจากใช้เป็นแบบฝึกหัดแล้ว เขามักจัดให้ละครตัวเอก เช่น ตัวนายโรง และตัวนาง คือ พระหนึ่ง นางหนึ่ง ของคณะละครโรงนั้น ๆ ออกมารำอวดให้ดูเป็นแบบฉบับ เพื่อดูว่าศิลปินคนใดในคณะใดจะแสดงทำรำนั้น ๆ ได้ถูกต้องสวยงาม และถูกต้องตามแบบแผน ตลอดจนความสามารถเชื่อมทำจาก

ทำหนึ่งไปสู่หาหนึ่งได้อย่างละเมียดละไมกลมกล่อม ตัวละครผู้ใดรำแม่บทนี้ได้ดี ก็ยกย่องกันว่าเป็นศิลปินผู้มีฝีมือเอก ทำรำแม่บทนี้มีบทร้องอยู่ 2 อย่าง บทร้องที่ใช้รำดูกันโดยทั่วไปอย่างย่อนั้นมีอยู่ 18 ทำด้วยกันดังนี้

1. เทพนม
2. ปฐม
3. พรหมสี่หน้า
4. สอดสร้อยมาลา
5. กวางเดินดง
6. หงส์บิน
7. กิรินเลียบถ้ำ
8. ช้างนางนอน
9. ภูมรเกล้า
10. แหกเต้า
11. ผาลาเพียงไหล่
12. เมฆลาล่อแก้ว
13. มยุเรศพ้อน
14. ลมพัดยอดตอง
15. พรหมนิมิต
16. พิสมัยเรียงหมอน
17. มัจฉาชมสาคร
18. พระสี่กรขว้างจักร

2. ที่มาและความสำคัญของทำรำ

ตำรารำ หรือ ตำรานาฏยศาสตร์ คือตำราที่บันทึกวิชาความรู้เกี่ยวกับการระบำรำฟ้อน เป็นสิ่งที่ช่วยอนุรักษ์คุณค่าและความรู้ด้านนาฏยศาสตร์ไทยไว้มิให้เสื่อมสูญไปตามกาลเวลา อีกทั้งยังเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของคัมภีร์นาฏศิลป์ของไทย สันนิษฐานว่าน่าจะใช้เป็นอุปกรณ์สำคัญในการประกอบพิธีไหว้ครูโยน-ละครมาตั้งแต่ดั้งเดิม

ตำรารำที่บรรดาพราหมณ์ได้นำเข้ามาถ่ายทอดในประเทศไทยตั้งแต่สมัยโบราณไม่มีต้นฉบับหลงเหลืออยู่แล้วในปัจจุบัน เนื่องจากได้สูญหายไปเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ความรู้ด้านการรำจึงถูกถ่ายทอดต่อ ๆ กันมาผ่านการบอกเล่า จนกระทั่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระองค์ได้ทรงดำริในแนวทางที่จะทรงฟื้นฟูบ้านเมืองในด้านต่าง ๆ รวมทั้งโยน-ละครหลวง (ละครนางใน) เพื่ออนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมทางวรรณกรรม พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ช่างวาดภาพทำรำแบบต่าง ๆ ไว้

ตำราภาพทำรำที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมีอยู่ ๓ ฉบับ ดังนี้

๑. ฉบับภาพเขียนสีฝุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ตำราฉบับภาพเขียนสีฝุ่น สมัยรัชกาลที่ ๑ นี้ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นตำราฉบับวังหลวง เป็นภาพทำรำประกอบคำกลอนบอกท่า มีทั้งภาพการฟ้อนรำของเทพบุตรและอัปสร บางภาพเป็นภาพการฟ้อนรำของกิงรา กิงรี ต้นฉบับมีภาพบางส่วนชำรุดและไม่ครบสมบูรณ์

๒. ฉบับภาพเขียนลายเส้นรงค์บนสมุดไทยดำ

ตำราฉบับภาพเขียนลายเส้นฯ เชื่อว่าเป็นตำราฉบับวังหน้า ฝีมือช่างเขียนราวรัชกาลที่ ๒-๓ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุทธาสวรรค์ พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทานให้กับหอพระสมุดฯ ประกอบด้วยภาพทำรำจำนวน ๖๑ ภาพ ลักษณะของภาพเป็นภาพการรำรำของเทพบุตรและอัปสร มีคำกลอนกำกับ และมีความสมบูรณ์มากกว่าฉบับที่ ๑

๓. ฉบับหอพระสมุด ฯ หรือฉบับภาพลายเส้นที่เขียนขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดฯ ให้ช่างเขียนภาพลายเส้นขึ้นเพื่อใช้ประกอบหนังสือ “ตำราฟ้อนรำ” เพื่อพิมพ์พระราชทานในงานพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย ทำรำบางภาพในตำราฉบับนี้ไม่สามารถใช้เป็นแม่แบบในการรำ และชื่อทำรำบางชื่อมีความคลาดเคลื่อนจากตำราเดิม

ภูมิปัญญาศิลปะการฟ้อนรำของไทยได้รับอิทธิพลสืบทอดมาจากประเทศอินเดีย ชาวอินเดียเป็นชนชาติที่เคารพนับถือเทพเจ้า และเชื่อว่าการฟ้อนรำเป็นศาสตร์ที่เทพเจ้ารังสรรค์ขึ้น จากนั้นก็นำมาสอนให้มนุษย์ได้รู้จัก เพื่อจะได้ร่ายรำบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพเจ้าที่เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต

ต่อมาพระยอนันทนาคราชอยากชมพระศิวะฟ้อนรำอีกครั้งจึงบำเพ็ญตบะ พระศิวะจึงเสด็จมาประทานพร และตรัสว่าจะเสด็จไปฟ้อนรำให้ดูที่โลกมนุษย์ ณ ตำบล จิห์มพรัม ซึ่งอยู่ในมณฑลมัธยราฐของอินเดีย โดยร่ายรำทั้งหมด ๑๐๘ ท่า ชาวจิห์มพรัมจึงสร้างเทวาลัยแกะสลักท่าร่ายรำของพระศิวะขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชา ผู้ที่ทำหน้าที่บันทึกท่าครั้งนี้คือ พระภรตฤषี ซึ่งได้รับการนับถือเป็น ๑ ในบรมครูของผู้ศึกษาด้านนาฏยศาสตร์ และเป็น พ่อแก่ หรือเศียรพระฤषีในพิธีไหว้ครู

หลังจากนั้นพระศิวะได้ฟ้อนรำอีกครั้งบนสรวงสวรรค์เพื่อให้มีการจดจำเป็นแบบฉบับ โดยมีเทพเจ้าองค์ต่างๆ ร่วมเล่นดนตรี และมีนาทฤषีเป็นผู้บันทึกท่ารำเพื่อนำมาสั่งสอนแก่เหล่ามนุษย์ ตำราที่ว่าด้วยศาสตร์แห่งการขับร้อง ฟ้อนรำดังกล่าว เรียกว่า คันธรรพศาสตร์

ประเทศไทยได้รับอิทธิพลด้านการระบำรำฟ้อนมาจากอินเดียผ่านทางอาณาจักรขอม พร้อมๆ กับการรับเอาวัฒนธรรม รูปการปกครอง ตลอดจนลัทธิความเชื่อของพราหมณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลัทธิการปกครองแบบเทวราชา ที่เชื่อกันว่าพระมหากษัตริย์เป็นเสมือนสมมติเทพ ดังนั้นจึงมีประเพณีการขับรำถวายพระมหากษัตริย์ประดุจเทพเจ้า และมีการแสดงตำนานของเทพเจ้า ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของมหรสพโขนในเวลาต่อมา

ตามตำนานเรื่องพระศิวะเสด็จปราบอสูรमुลาคนี ชาวอินเดียจึงเชื่อกันว่า พระศิวะเป็น นาฏราช หรือราชาแห่งการร่ายรำ และได้สร้างเทวรูปที่เรียกว่า ศิวนาฏราช หรือ ปางปราบอสูรमुลาคนี บูชากันในหมู่ผู้ที่ศรัทธาในไสวณิกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพิธีกรรมไหว้ครูครอบครู และพิธีสงฆ์น้ำเทวรูปที่เป็นของพราหมณ์ราชสำนัก

กล่าวกันว่า ความหมายของศิวะนาฏราชนั้นแฝงเร้นปรัชญาฮินดูอันลึกซึ้งไว้ เนื่องจากพระศิวะได้ชื่อว่าเป็นเทพเจ้าผู้หลักเคลื่อนโลกให้เกิดเป็นวงโคจร หรือเรียกว่าเป็น “จิ้งหะ” ซึ่งมีทั้งด้านการกำเนิดสิ่งมีชีวิตและการทำลายล้าง จิ้งหะที่พระศิวะร่ายรำเร็วที่สุดเหมือนเพลงขึ้นเดียวของไทยในการเล่นเพลงเถาตอนออกลูกหมด เรียกว่า ตาณทวะ หมายถึงการหมุนอย่างรวดเร็วของโลกและทุกสิ่งทุกอย่างก็จะถูกทำลายในที่สุด

3. หลักการและเทคนิคการจดบันทึกท่ารำ

การจดบันทึกท่ารำมีลักษณะเป็นการบรรยายความในแต่ส่วนของท่ารำตั้งแต่ศีรษะ มือ เท้า และทศ เพื่อบ่งบอกถึงการท่ารำที่ถูกต้อง แต่จะต้องรู้นาฏยศัพท์ท่ารำจะทำให้เราสามารถจดบันทึกท่ารำได้ง่ายยิ่งขึ้น ดังนั้นจึงได้มีการวาดตุ๊กตาสัญลักษณ์ท่ารำเป็นรูปการ์ตูนง่ายๆ คือ ตุ๊กตาหัวไม้ขีดที่มีลายเส้นเป็นส่วนประกอบ เส้นตรง เส้นโค้ง เส้นทแยงมุมหรือเส้นเฉียงและทรงกลมที่จะเป็นส่วนศีรษะของตุ๊กตาหัวไม้ขีด และเพื่อให้อ่านเข้าใจมากยิ่งขึ้นโดยการทำการแบ่งออกเป็น 4 ช่อง ดังนี้

ช่องที่ 1 ลำดับท่ารำและเนื้อเพลงกับทำนอง

ช่องที่ 2 ภาพท่ารำ

ช่องที่ 3 คำอธิบายท่ารำ

ช่องที่ 4 หมายเหตุ

ตัวอย่างตารางการจดบันทึกท่ารำ

ท่าที่	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ	หมายเหตุ

4. การอธิบายสัญลักษณ์ของท่ารำ

การเขียนอธิบายสัญลักษณ์ของท่ารำนั้นเป็นการพูดถึงเรื่องนาฏยศัพท์ ศัพท์ที่ใช้เกี่ยวกับลักษณะท่ารำที่ใช้ในการฝึกหัดเพื่อแสดงโขน ละคร เป็นคำที่ใช้ในวงการนาฏศิลป์ไทย สามารถสื่อความหมายกันได้ทุกฝ่ายในการแสดงต่าง ๆ ซึ่งนาฏยศัพท์กับการแสดงนาฏศิลป์ไทยแต่ละประเภท นับได้ว่ามีความสำคัญเกี่ยวข้องกัน เพราะเป็นส่วนที่จะทำให้ท่ารำที่ปรากฏออกมานั้นเด่นชัดขึ้น

นาฏยศัพท์แบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ หมวดนามศัพท์ หมวดกริยาศัพท์ หมวดนาฏยศัพท์ เบ็ดเตล็ด

1. นามศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่เรียก ชื่อท่ารำ หรือชื่อท่าที่บอกอาการกระทำของผู้นั้น เช่น วง จีบ สลัดมือ คลายมือ กรายมือ ฉายมือ ปาดมือ กระทบ กระดก ยกเท้า ก้าวเท้า ประเท้า ตบเท้า กระทุ้ง กระเทาะ จรดเท้าแตะเท้า ซอยเท้า ขยันท้า ฉายเท้า สะดุดเท้า รวมเท้า โย้ตัว ยกตัว ตีไหล่ กล่อมไหล่ รวมมือ

2. กริยาศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เรียกในการปฏิบัติบอกอาการกริยา แบ่งได้ 2 ประเภทดังนี้

2.1 ศัพท์เสริม หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เรียกเพื่อปรับปรุงท่าให้ถูกต้องสวยงาม เช่น กันวง ลดวง ส่งมือ ดึงมือ หักข้อ หลบศอก เปิดคาง กดคาง ทรงตัว แผ่นตัว ดึงไหล่ กดไหล่ ดึงเอว กด-เกลียวข้าง ทับตัว หลบเข้า ถีบเข้า แข็งเข้า กันเข้า เปิดสัน ชักสัน

2.2 ศัพท์เสื่อม หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เรียกชื่อท่าหรือท่วงทีของผู้รำที่ไม่ถูกต้องตามมาตรฐาน เพื่อให้ผู้รำรู้ตัว และแก้ไขท่าของตนให้ดีขึ้น เช่น วงล้ำ วงคว่ำ วงเหยียด วงหัก วงล้น คอเต็ม คางโก่ ฟาดคอ เกร็งคอ หอบไหล่ ทрудตัว ขย่มตัว เหลี่ยมล้ำ รำแอ้ รำลน รำเลื้อย รำล้ำจังหวะ รำหน่วงจังหวะ

3. นาฏยศัพท์เบ็ดเตล็ด หมายถึง ศัพท์ต่างๆที่ใช้เรียกในภาษานาฏศิลป์ นอกเหนือไปจากนามศัพท์ และกิริยาศัพท์ เช่น จีบยาว จีบสั้น ลักคอ เदनมือ เอียงหางวง คืบตัว อ่อนเหลื่อม เหลื่อมล่าง

สัญลักษณ์นาฏยศัพท์

ส่วนศีรษะ

เอียง คือ การเอียงศีรษะ ต้องกลมกลืนกับไหล่และลำตัวให้เป็นเส้นโค้ง ถ้าเอียงซ้ายให้หน้าเบือนทางขวาเล็กน้อย ถ้าเอียงขวาให้หน้าเบือนทางซ้ายเล็กน้อย

ส่วนแขน

ตั้งวง คือ การเหยียดมือให้ตั้งทั้งห้านิ้ว แต่นิ้วหัวแม่มือหักเข้าหาฝ่ามือเล็กน้อย การตั้งวงที่สวยงาม ต้องหักข้อมือเข้าหาลำแขนบนให้มาก ทอดลำแขนให้ส่วนโค้งพองาม และงอศอกเล็กน้อย

วงบน คือ ยกแขนไปข้างลำตัว ทอดศอกโค้ง มือแบ ตั้งปลายนิ้วขึ้นวงพระปลายนิ้วอยู่ระดับศีรษะ ส่วนวงนางปลายนิ้วจะอยู่ระดับหางคิ้วและวงแคบกว่า

วงกลาง คือ การยกส่วนโค้งของลำแขนให้ปลายนิ้วสูงระดับไหล่ ลำแขนส่วนบนลาดกว่าวงบน

วงล่าง คือ การตั้งวงระดับต่ำที่สุด โดยทอดส่วนโค้งของลำแขนลงข้างล่างอยู่ระดับเอว โดยตั้งมือตรงหัวเข่าชิด ตัวพระกันศอกให้ห่างตัว

วงหน้า คือ ส่วนโค้งของลำแขนที่ทอดโค้งอยู่ข้างหน้า วงพระผายกว้างกว่านาง ปลายนิ้วอยู่ระดับแก้ม วงนางปลายนิ้วอยู่ระดับปาก

วงบัวบาน คือ ยกแขนขึ้นข้างลำตัว ให้ศอกสูงระดับไหล่ หักศอกให้แขนท่อนล่างพับเข้าหาตัว ตั้งฉากกับแขนท่อนบน มือแบหงายปลายนิ้วชี้ไปข้างๆ ตัว วงนางจะแคบกว่าวงพระ

ส่วนมือ

จับหงาย คือ การหงายฝ่ามือให้ปลายนิ้วชี้ขึ้น ถ้าอยู่ระดับหน้าท้องเรียกว่า จับหงายชายพก

จับคว่ำ คือ การคว่ำฝ่ามือให้ปลายนิ้วชี้ลง หักข้อมือเข้าหาลำแขน

จับส่งหลัง คือ การส่งแขนไปข้างหลัง ตั้งแขน พลิกข้อมือให้ปลายนิ้วชี้ขึ้น แขนตั้งและส่งแขนให้สูงไปด้านหลัง

จับปรกข้าง คือ การจับที่คล้ายกับจับปรกหน้า แต่หันจับเข้าหาแก้มศีรษะ ลำแขนอยู่ข้าง ๆ ระดับเดียวกับวงบน

จับปรกหน้า คือ การจับที่คล้ายกับจับหงาย แต่หันจับเข้าหาลำตัวด้านหน้า ทั้งแขนและมือชูอยู่ด้านหน้า ตั้งลำแขนขึ้น ทำมุมที่ข้อพับตรงศอก หันจับเข้าหาหน้าผาก

จับล้อแก้ว คือ ลักษณะกิริยาท่าทางคล้ายจับ ใช้นิ้วกลางกดข้อที่ ๑ ของนิ้วหัวแม่มือ หักปลายนิ้วหัวแม่มือคล้ายวงแหวน นิ้วที่เหลือเหยียดตั้ง หักข้อมือเข้าหาลำแขน

ส่วนเข้าและขา

จรดเท้า คือ อาการของเท้าข้างใดข้างหนึ่งที่วางอยู่ข้างหน้า น้ำหนักตัวจะอยู่ที่เท้าหลัง เท้าหน้าจะใช้เพียงปลายจมูกเท้า แต่เบาๆ ไว้กับพื้น (จมูกเท้า คือ บริเวณเนื้อโคนนิ้วเท้า)

แตะเท้า คือ การใช้ส่วนของจมูกเท้าแตะพื้น แล้ววิ่งหรือก้าว ขณะที่ก้าว ส่วนอื่น ๆ ของเท้าถึงพื้นด้วย

ชอยเท้า คือ กิริยาที่ใช้จมูกเท้าวางกับพื้น ยกส้นเท้าขึ้น ๆ ทั้ง ๒ ข้าง แล้วย่ำซ้ายขวาถี่ ๆ จะอยู่กับที่หรือเคลื่อนที่ก็ได้

ขยับเท้า คือ เหมือนชอยเท้า ต่างกันที่ขยับเท้าต้องไขว้เท้า แล้วทำกิริยาเหมือนชอยเท้า ถ้าขยับเคลื่อนที่ไปทางขวาก็ให้เท้าซ้ายอยู่หน้า ถ้าขยับเคลื่อนที่ไปทางซ้ายก็ให้เท้าขวาอยู่หน้า

ฉายเท้า คือ กิริยาที่ก้าวหน้า แล้วต้องการลากเท้าที่ก้าวมาพักไว้ข้างๆ ให้ใช้จมูกเท้าจรดพื้นไว้ เหยียดส้นนิคเล็กน้อย แล้วลากมาพักไว้ในลักษณะเหลื่อมเท้า โดยหันปลายเท้าที่ฉายมาให้อยู่ด้านข้าง

ประเท้า คือ อาการที่สับสนเนื่องจากการจรดเท้า โดยยกจมูกเท้าขึ้น ใช้ส้นเท้าวางกับพื้น ย่อเข่าลงพร้อมทั้งแตะจมูกเท้าลงกับพื้น แล้วยกเท้าขึ้น

ก้าวข้าง คือ การวางเท้าไปข้างๆตัว ปลายเท้าเฉียงไปทางนี้เล็กน้อย ถ้าเป็นตัวนางต้องหลบเข้าตามไปด้วยกระทุ้ง วางเท้าไว้ข้างหลังด้วยจุมูกเท้า แล้วใช้จุมูกเท้ากระทุ้งลงกับพื้น แล้วกระดกขึ้นหรือยกไปข้างหน้า

ก้าวหน้า คือ การวางฝ่าเท้าลงบนพื้นข้างหน้า โดยวางส้นเท้าลงก่อน ตัวพระจะก้าวเฉียงไปข้างๆตัวเล็กน้อยเฉียงปลายเท้าไปทางนี้เล็กน้อย กันเข้าแบะให้ได้เหลี่ยม ส่วนตัวนางวางเท้าลงข้างหน้าไม่ต้องกันเข้า ปลายเท้าเฉียงไปทางนี้เล็กน้อยเล็กน้อย

กระดกเสี้ยว คือ คล้ายกระดกหลัง แต่เบี่ยงขามาข้างๆและไม่ต้องกระทุ้งเท้า มักทำเนื่องต่อจากการก้าวข้าง หรือทำนั้งกระดกเท้า

กระดกหลัง คือ กระทุ้งเท้าแล้วถีบเข้าไปข้างหลังมาก ๆ ให้เข้าทั้งสองข้างแยกห่างจากกัน ให้ส้นเท้าชิดกันมากที่สุด หักปลายเท้าลง ย่อเข้าที่ยืน ตัวพระต้องกันเข้าด้วย

5.การเชื่อมท่ารำ

การเชื่อมท่ารำจะเป็นการเชื่อมท่ารำหนึ่งไปสู่อีกท่ารำหนึ่งอย่างสอดคล้องกลมกลืน แต่ขณะเดียวกันก็แฝงไว้ด้วยจารีตหรือวัฒนธรรมไทยลงไปในการทำด้วย

การรำคือการใช้มือทำท่าทางต่าง ๆ ดัดแปลงจากท่าที่ใช้กันอยู่เป็นปกติ โดยตกแต่งให้มีส่วนลัดกำหนดให้ยกสูงแค่นี้หรือต่ำ ลงเท่านี้ เหยียดแขนงอแขนแค่ไหน คว่ำหรือหงายมืออย่างไรเป็นการกระทำอีกอย่างหนึ่ง แทรกอยู่ในการรำ ซึ่งมีใช้แบ่มือดังกล่าวแล้ว แต่เป็นการใช้ปลายนิ้วชี้กับปลายนิ้วหัวแม่มือเข้ามาติดกัน แล้วเหยียดนิ้วกลางนิ้วนางและนิ้วก้อยออกไปให้ห่างกัน และมีระยะห่างเท่าๆ กัน การกระทำเช่นนี้เรียกว่า “จีบ” การจีบนี้อาจแทรกอยู่ในการรำเสมอๆ มีทั้งจีบคว่ำและจีบหงายแต่การรำก็ต้องประกอบด้วยอิริยาบถของทุกส่วนของร่างกาย ทั้งใบหน้า คอ ลำตัว เอว ขา และเท้า ซึ่งจะต้องมีส่วนลัดให้รับกันกับมือที่ทำท่านั้น ๆ จึงจะดูสวยงาม

6. การวาดตุ๊กตาสัญลักษณ์ตัวหัวไม้ขีด ประกอบท่ารำในแต่ละท่ารำเพลงแม่บทเล็ก

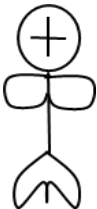
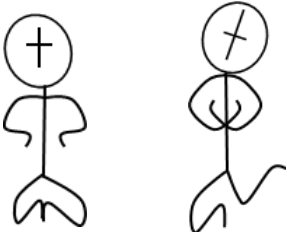
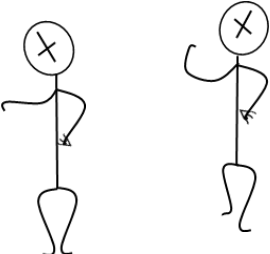
การวาดตุ๊กตาสัญลักษณ์ตัวหัวไม้ขีด ประกอบท่ารำในแต่ละท่ารำเพลงแม่บทเล็กเป็นการบ่งบอกถึงท่ารำในเพลงแม่บทเล็กโดยใช้เป็นการวาดลายเส้นวาดเป็นตุ๊กตาหัวไม้ขีด ตัวการ์ตูนง่ายๆ ไม่ยุ่งยาก และจะทำให้การจดบันทึกท่ารำง่ายมากยิ่งขึ้น สามารถนำมาทบทวนท่ารำฝึกฝนการรำของตัวเองได้โดยการดูจากการวาดตุ๊กตาสัญลักษณ์ ซึ่งการวาดนั้นจะเป็นภาษาท่ารำที่แสดงกิริยาอาการ หรืออิริยาบถต่าง ๆ หรือเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวของอวัยวะร่างกายของนักแสดงสื่อออกมาในลักษณะต่าง ๆ เช่น สื่อแทนคำพูด แทนอาการกิริยาที่กำลังปฏิบัติอยู่หรือสื่อถึงกิจกรรมที่เป็นเป้าประสงค์สำหรับการทำงาน เป็นต้น ท่ารำที่เข้ามามีบทบาทต่อการแสดงนั้น มาจากหลายแหล่ง เช่น นาฏยศัพท์ ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ และการตีบท

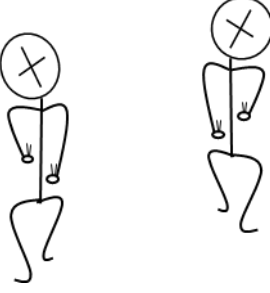
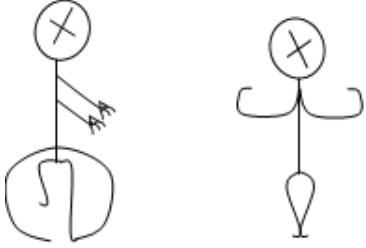
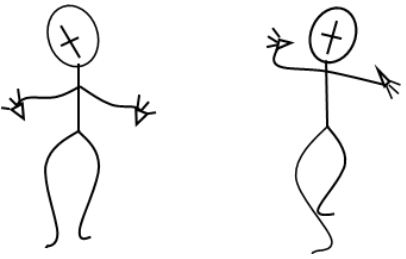
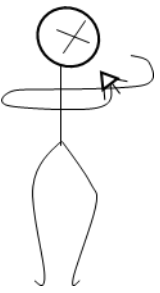
7. การอธิบายการแปรแถว

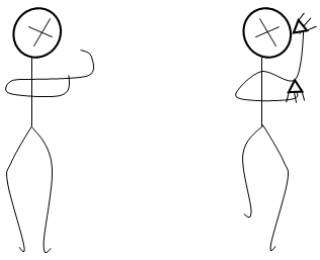
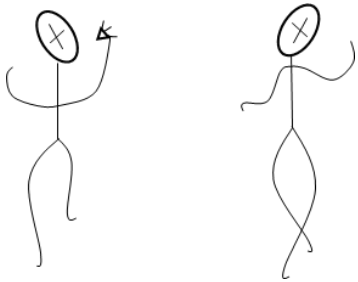
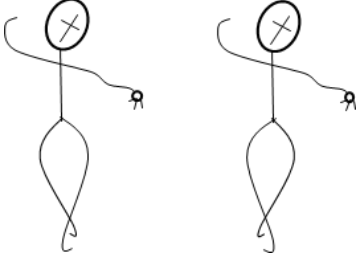
การแปรรูปแถวในการแสดงประเพณีพระบำจะเป็นการแปรแถวในลักษณะต่าง ๆ โดยเน้นความสมดุลของเวทีให้มีการเคลื่อนไหว แปรแถวในรูปแบบต่าง ๆ โดยใช้เนื้อที่ต่าง ๆ ของเวทีให้เกิดความสวยงามสร้างความประทับใจแก่ผู้ชม เป็นลักษณะการเคลื่อนที่จากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง เคลื่อนที่เพื่อไม่ให้ปักหลักอยู่นาน ซึ่งลักษณะการแปรแถวของนาฏศิลป์ไทยมีหลากหลายรูปแบบ เช่น แปรแถวเป็นรูปปากพนัง แปรเป็นแถวตอน แปรแถวเป็นรูปวงกลม แปรแถวเฉียง แปรแถวหน้ากระดาน แปรแถวเป็นรูปสามเหลี่ยม เป็นต้น ซึ่งการแปรแถวดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของผู้ออกแบบท่ารำ

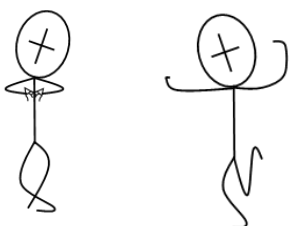
8. ทำรำเพลงแม่บทเล็ก

ตัวอย่างการจัดบันทึกทำรำเพลงแม่บทเล็ก โดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ ทำรำ 18 ท่าของแม่บทเล็ก (ตัวพระ-ตัวนางจะจัดบันทึกทำรำที่คล้ายคลึง) ซึ่งตารางจัดบันทึกตัวอย่างนี้เป็นการทำทำรำของตัวนาง

ท่าที่	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ	หมายเหตุ
1 ท่าเทพ พนม		ทิศ : หน้า ศีรษะ : หน้าตรง มือ : มือทั้งสองพนมตรงอก เท้า : นั่งทับส้นเท้าทั้งสองข้าง	กระทบ 1 ครั้ง ตอนพนมมือ
2 ท่าปฐม		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงซ้ายและเอียงขวา มือ : มือทั้งสองวงหยาญคู่กัน ระดับอกและ มือทั้งสองตั้งวง ไขว้กันระดับอก เท้า : นั่งทับส้นแยกเข้าซ้ายและ กระดกเสี้ยวขวา	
3 ท่าพรมสี่ หน้า		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงซ้าย มือ : มือทั้งสองปล่อยเป็นวง เทิด (ระดับศีรษะ) เท้า : กระดกเสี้ยวขาซ้าย	
4 สอดสร้อย มาลา		ทิศ : ขวา ศีรษะ : เอียงซ้าย/เอียงขวา มือ : มือซ้ายวงหยาญข้างลำตัว มือขวาจับคว่ำระดับชายพก/มือ ซ้ายวงบน มือขวาจับหงายตรง ชายพก เท้า : ลูกขึ้น/จรดเท้าขวา	

ท่าที่	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ	หมายเหตุ
5 กวางเดิน ดง		ทิศ : ขวา ศีรษะ : เอียงซ้าย/เอียงขวา มือ : มือทั้งสองชูสองนิ้วใช้นิ้วชี้ และนิ้วกลาง มืออยู่คู่กันระดับ วงล่าง เท้า : ย้าเท้าซ้าย เท้าขวา	
6 หงส์บิน		ทิศ : ขวา/หมุนไปทิศซ้าย ศีรษะ : เอียงขวา/เอียงซ้าย มือ : มือทั้งสองข้างจับส่งหลัง/ ปล่อยออกเป็นวงกลาง เท้า : ถอนเท้าขวา/ยกเท้าซ้าย/ ชอยเท้า	
7 กินริน เลียบถ้ำ		ทิศ : ซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย/เอียงขวา มือ : มือทั้งสองจับคว่ำ/มือซ้าย ขึ้นเป็นจับปอกข้าง มือขวาจับ หงายแขนตั้ง เท้า : ก้าวเท้าซ้าย/เดียวเท้าขวา	
8 อีกซ้านาง นอน		ทิศ : ซ้าย ศีรษะ : เอียงซ้าย มือ : มือซ้ายวงหงายแขนงมือ ขวาวงล่าง (ท่านางนอน) เท้า : ยกขาซ้าย	
9 ภมรเกล้า		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงขวา มือ : มือขวาวงบนมือซ้ายจับ ข้างมือตั้งวง (ท่าภมรเกล้า) เท้า : ก้าวเท้าขวาจรดเท้าซ้าย	

ท่าที่	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ	หมายเหตุ
10 แขกเต้า		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงขวา/เอียงซ้าย มือ : มือขวาวงบนมือซ้ายตั้งวง ล่างศอกขวา/มือขวาจับปกข้าง มือซ้ายจับต่อศอกขวา (ท่าแขก เต้าเข้ารัง) เท้า : ก้าวขาขวายกขาซ้าย	
11 ผาลเพียง ไหล่		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงซ้าย/เอียงขวา มือ : มือขวาจับปกข้างมือซ้าย ปล่อยเป็นวงกลาง/มือขวาวง บนมือซ้ายวงหงายแขนงอ (ท่า ผาลเพียงไหล่) เท้า : วางเท้าซ้าย/ก้าวหน้าเท้า ขวา	
12 เมขลาหล่อ แก้ว		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงซ้าย มือ : มือซ้ายจับส่งหลังมือขวา จับหล่อแก้วข้างหน้า เท้า : ย่ำเท้าขวาซ้าย กระดกขา ขวา	
13 มยุเรศ พ่อน		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงขวา/หน้าตรง มือ : มือทั้งสองจับหงายตรง อก/มือทั้งสองปล่อยเป็นวง กลาง เท้า : ก้าวหน้าเท้าซ้ายกระดก เท้าขวา	

ท่าที่	ท่ารำ	คำอธิบายท่ารำ	หมายเหตุ
14 ลมพัด ยอดตอง		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงขวา/เอียงซ้าย มือ : มือซ้ายจับส่งหลัง มือขวา ปล่อยเป็นวงบนแล้วจับปกหน้า เท้า : กระดกขาขวา สะดุ้ง	
15 พรหม นิมิต		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงขวา/หน้าตรง มือ : มือทั้งสองตั้งวงระดับอก/ ประนมมือ เท้า : ก้าวหน้าเท้าขวา กระดก ขาซ้าย	
16 พิสมัย เรียง หมอน		ทิศ : หน้า ศีรษะ : เอียงซ้าย/เอียงขวา มือ : มือทั้งสองข้างจับหาง ระดับอก/ปล่อยมือซ้ายเป็นวง บนมือขวาวางแขนตั้ง เท้า : ก้าวหน้าเท้าขวา กระดก ขาซ้าย	
17 มัจฉาชม สาคร		ทิศ : ซ้าย/ย้ายไปทิศขวา ศีรษะ : เอียงขวาและเอียงซ้าย มือ : ม้วนมือจับขวาออก แล้ว พลิกหงายมือ วงชี้ลง งอศอก มือซ้ายยกขึ้นป้องหน้า เท้า : หมุนตัวมาด้านขวา ยก เท้าซ้าย	
18 พระสี่กร ขว้างจักร		ทิศ : หน้าตรง ศีรษะ : ตั้งตรง มือ : มือทั้ง 2 ข้างจับคว่ำล่อ แก้ว จากนั้นหงายมือ งอศอก พลิกจับล่อแก้วออกตั้ง ระดับวง กลาง	

		เท้า : ก้าวเท้าซ้ายไขว้หน้าและ กระดกหลังเท้าขวา	
--	--	--	--

สรุปผลการดำเนินงาน

เมื่อผู้เรียนเข้าใจถึงองค์ประกอบของนาฏศิลป์เช่น นาฏยศัพท์เบื้องต้น การจดบันทึกท่ารำ การอธิบายสัญลักษณ์ของท่ารำ การเชื่อมท่ารำ การวาดตุ๊กตาสัญลักษณ์ตัวหัวไม้ขีด ประกอบท่ารำในแต่ละท่า รำเพลงแม่บทเล็ก การอธิบายการแปรแถวของท่ารำแล้วหมั่นฝึกซ้อม การใส่ใจและใฝ่เรียนรู้ พัฒนาศักยภาพของตนเองเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้เกิดประสบการณ์ที่จะทำให้ชำนาญมากยิ่งขึ้นอีกด้วย

ในการจัดการความรู้เมื่อเสร็จกระบวนการแล้วเพื่อให้เป็นประโยชน์และตอบสนองตามความต้องการของสังคมไทยในยุค 4.0 ได้มีการนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน หรือใช้สร้างสื่อที่จะช่วยให้การทำงานเป็นไปได้อย่างสะดวกและดีขึ้น ซึ่งในการจัดการความรู้ครั้งนี้ ผู้สนใจสามารถนำสื่อคู่มือเทคนิคการจดบันทึกท่ารำเพลง แม่บทเล็ก โดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์และพัฒนาต่อยอดในรูปแบบของ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น คอมพิวเตอร์ช่วยสอน CAI , WBI , e-Learning ,E-Book , E-Training , Learning Object , Line โดยทางคณะทำงานได้จัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ E-Book ลงบน facebook เพื่อเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับ เทคนิคการจดบันทึกท่ารำเพลงแม่บทเล็กโดยใช้ตุ๊กตาสัญลักษณ์ เข้าถึงได้ง่าย